

De Chinese ritenstrijd in de 17de eeuw. Het standpunt van de Jezuïeten zoals weergegeven in 'Confucius Sinarum Philosophus', Liber Secundus

door

S. KOCKEN

I. DE CHINESE RITENSTRIJD

Toen de Chinese missionarissen in de 16de eeuw in China aankwamen, werden ze geconfronteerd met een oude beschaving die zich volledig had afgezonderd en afgesloten van de rest van de wereld. Buiten de Chinese grenzen woonden alleen 'barbaren', waarmee zo min mogelijk contact werd gezocht. Terwijl de Europeanen over de wereldzeeën voeren om macht, prestige en rijkdom te verwerven en om het Christendom te verspreiden, kende China deze expansiedrang niet meer. Nieuwe ideeën en opvattingen waren niet meer welkom. De Ming dynastie was oud en niet avontuurlijk, en de cultuur was gestagneerd. De leiding van de staat rustte in handen van de geleerden-ambtenarenklasse. Deze klasse had haar bevoorrechte positie slechts bereikt na een eeuwenlange strijd met de adel, en was niet van zin om haar verworven macht in gevaar te brengen door het tolereren van nieuwe, Westerse ideeën.

Dit was het China dat de Europese missionarissen aantroffen in de 16de eeuw, en het was voor hen een bijna onmogelijke opdracht om gehoor te vinden voor hun 'vreemde en revolutionaire' Christelijke doctrines.

Op het einde van de 16de eeuw zagen de Jezuïeten in dat ze geen stap vooruit kwamen in hun missioneringswerk in China. Daarom ontwikkelden zij bekeringsmethodes die een scherpe breuk betekenden met de dominante methodes van die tijd. De Jezuïeten wilden het authentieke karakter van de wereldmissie van het Christendom herstellen en de methodes van de culturele adaptatie hernieuwen, die in de eerste eeuwen van de Christelijke expansie een belangrijke rol hadden gespeeld (zoals bij de aanpassing van het Christendom aan het paganisme).

De ingesteldheid van de Jezuïetenorde paste uitstekend bij dergelijke methodes. Het was een jonge orde die door paus Paulus III was

opgericht op 27 september 1540, en die dus nog flexibel genoeg was om nieuwe bekeringsmethodes aan te nemen. Ignatius van Loyola, de stichter van de Jezuïetenorde, had geen vaste richtlijnen gegeven aan zijn volgelingen voor het apostolaat. Maar één van de weinige vaste regels van de orde was dat de leden de taal moesten leren van het land waar ze verbleven. Het was toen de gewoonte dat het Geloof werd verkondigd in vreemde landen door middel van tolken.

In China ondernamen de Jezuïeten hun eerste belangrijke pogingen in de richting van culturele adaptatie¹. Die culturele adaptatie bestond in hoofdzaak uit de aanvaarding en overname van drie aspecten uit de Chinese beschaving.

Vooreerst aanvaardden zij de leer van de Chinese filosoof Confucius en diens geschriften. De Jezuïeten beschreven Confucius eerder als een groot religieus leraar, dan als een filosoof. Confucius' doctrines waren zo puur, zo hoogstaand dat ze als het ware schenen vele elementen van het Ware Geloof te bevatten, aldus de Jezuïeten. Verder meenden de Jezuïeten dat de Chinese voorouderverering het Christendom niet in de weg stond. Hoe kon de eerbied die de Chinezen betoonden aan hun voorouders en ouders (de zgn. filiale piëteit) onverenigbaar zijn met de Christelijke waarden?² Ten slotte hebben de Jezuïeten zich over het probleem gebogen welke Chinese term kon gebruikt worden om 'God' aan te duiden³.

Het behoud van deze Chinese ritens en geschriften was een absolute voorwaarde voor het welslagen van een grootschalige bekering van het Chinese volk.

De voorschriften en richtlijnen in verband met deze ritens, werden snel in praktijk omgezet en waren bij de Jezuïetenorde van kracht tot het einde van de 17de eeuw. Vanaf de 2de helft van de 17de eeuw werden ze overgenomen en toegepast door een groot aantal missionarissen van andere religieuze ordes in China⁴.

Met de aanval in 1693 door Charles Maigrot, de apostolische vicaris van de Chinese provincie Fujian, tegen deze aanvaarding van Chinese ritens brak de ritensstrijd tussen voor- en tegenstanders pas goed uit⁵.

1. G. DUNNE, *Generation of Giants. The Story of the Jesuits in China in the Last Decades of the Ming Dynasty*, Indiana 1962, p. 10-14.

2. H. CORDIER, *Histoire générale de la Chine et de ses relations avec les pays étrangers depuis les temps les plus anciens jusqu'à la chute de la dynastie Mandchoue*, T. III, Paris 1920, p. 319-320.

3. J. DEHERGNE, *Un problème ardu: le nom de Dieu en chinois*, in: *Actes du IIIe Colloque International de Sinologie*, Paris 1983, p. 13-46.

4. F.A. ROULEAU, *Chinese Rites Controversy*, in: *New Catholic Encyclopedia*, Vol. III, Washington 1967, p. 612.

5. R. ETEMBLE, *Les Jésuites en Chine (1552-1773). La querelle des rites*, Paris, 1966, p. 103-106.

Gedurende de periode 1697-1704 onderzocht men in Rome de argumenten van beide partijen. In 1704 vaardigde paus Clementius XI een decreet uit, waarin werd verboden een Chinese term te gebruiken om God aan te duiden, en de eerbewijzen aan Confucius en de verscheidene rituele diensten voor de doden te aanvaarden. Hij was de mening toegedaan dat het voor de Chinezen praktisch onmogelijk was afstand te doen van hun bijgeloof, en dat men bijgevolg moest ingrijpen⁶.

II. CONFUCIUS SINARUM PHILOSOPHUS

Voor de Jezuïeten-missionarissen in China was het noodzakelijk dat ze de goedkeuring en voldoende (financiële) steun van het Europese thuisfront kregen. Daarom moesten de Europeanen overtuigd worden dat de Chinese riten en de inhoud van de Confucianistische klasieke boeken niet heidens waren, maar in tegendeel veel overeenkomsten vertoonden met Christelijke waarden.

In 1687 werd een Latijnse vertaling van 3 Confucianistische klasieke werken (nl. de *Da Xue* of *Grote Wetenschap*, de *Zhong Yong* of *het Onveranderlijke Midden* en de *Lun Yu* of *Gesprekken*) in Parijs gepubliceerd, onder de titel *Confucius Sinarum Philosophus*.

Groepswerk

Bij de vertaling in *Confucius Sinarum Philosophus* waren minstens 17 Europese Jezuïeten en verschillende Chinese medewerkers betrokken. De eerste publicatie van deze vertalersgroep verscheen in 1662 en was getiteld *Sapientia Sinica*. Dit korte werk bevatte een beknopte biografie van Confucius en reeds een vertaling van de *Da Xue* of *Grote Wetenschap* en een gedeeltelijke vertaling van de *Lun Yu* of *Gesprekken*.

In 1667-1669 werd het boek *Sinarum Scientia Politico-Moralis* gepubliceerd in Canton en Goa, waarin een vertaling van de *Zhong Yong* of *Het Onveranderlijke Midden* en een nieuwe biografie van Confucius waren opgenomen. De publicatie van de *Sinarum Scientia Politico-Moralis* was een onderdeel van de publiciteit die nodig was om recruteringen en fondsen uit Europa te krijgen. Daarnaast paste zij ook perfect in de context van de aanpassingscampagne waarbij de Confucianistische-Christelijke synthesis een manier was om de intellectuele assimilatie van China door de Europeanen mogelijk te maken.

6. F. A. ROULEAU, *Op. cit.*, p. 613.

De *Confucius Sinarum Philosophus* werd in 1687 te Parijs gepubliceerd en was gedrukt door Daniël Horthemels. Vier namen werden vermeld op de titelbladzijde: Frs. Prosper Intorcetta, Christian Herdrich, François de Rougemont en Philippe Couplet. Allen maakten deel uit van de groep Jezuïeten die in 1644 verbannen was naar Canton door toedoen van de anti-Christelijke beweging die toen actief was⁷. Philippe Couplet werd in 1680 naar Rome gezonden om er de zaak van de missies in China te bepleiten. Tijdens zijn verblijf in Europa kon hij de Franse koning Lodewijk XIV overtuigen om een aanzienlijke som geld te schenken voor hun missioneringswerk in China. Voorts zorgde Couplet voor de publicatie van de *Confucius Sinarum Philosophus* en droeg dit werk op aan Lodewijk XIV.

De 4 paters, vermeld op de titelbladzijde, zouden eveneens meegewerkt hebben aan de *Sapientia Sinica* en de *Sinarum Scientia Politico-Moralis*. Dat de *Confucius Sinarum Philosophus* een project van lange duur is geweest, blijkt uit het feit dat de Rougemont stierf in 1676 en Herdrich in 1684. De 4 namen vertegenwoordigen dan ook slechts de lijst van de belangrijkste medewerkers. Tijdens de periode tussen de eerste Jezuïeten die zich aan een vertaling van Confucianistische werken waagden (frs. Ruggieri en Ricci) en Herdrich, de laatst gearriveerde Jezuïet in Macao in 1660 die zich heeft bezighouden met dit vertaalproject, hadden 116 andere Jezuïeten de missie in China vervoegd⁸. 16 van deze 116 werden vermeld voor hun bijdrage aan de *Sinarum Scientia Politico-Moralis*⁹.

In welke mate de overige 100 missionarissen een bijdrage hebben geleverd is moeilijk te bepalen. De vertaling werd tevens gebruikt als leerboek voor de nieuwe missionarissen. De studenten van de ene generatie werden de leraars van de volgende generatie en de tekst werd steeds verbeterd en aangepast door leraars en studenten. Eén van die bewerkte vertalingen werd gepubliceerd als *Confucius Sinarum Philosophus*¹⁰.

Inhoud

De *Confucius Sinarum Philosophus* bestaat uit 5 delen:

1. Een opdracht aan Lodewijk XIV, door Philippe Couplet.
2. Het voorwoord of Proëmalis Declaratio, eveneens van de hand van Philippe Couplet. (cf. infra)

7. J. DEHERGNE, *Répertoire des Jésuites de Chine de 1552 à 1800*, Roma / Paris 1973, p. 347.

8. D. MUNGELLO, *Curious Land: Jesuit Accomodation and the Origins of Sinology*, Wiesbaden / Stuttgart 1985, p. 257.

9. H. CORDIER, *Bibliotheca Sinica. Dictionnaire bibliographique des ouvrages relatifs à l'empire chinois*, Vol. III, Paris 1905-1906, p. 1387.

10. D. MUNGELLO, *Op. cit.*, p. 257.

3. Een voorstelling van het leven van Confucius.
4. De vertaling en commentaar van de *Da Xue*, *Zhong Yong* en *Lun Yu*¹¹.
5. Enkele chronologische tabellen, toegevoegd door Couplet. De eerste tabel loopt van het jaar 2952 v.Chr. tot het begin van onze jaartelling. De tweede gaat van het jaar 1 tot 1683¹². De derde is een genealogische tabel van de eerste drie keizerlijke dynastieën, bevat 87 keizers en omvat 2457 jaar.

Het voorwoord of Proëmalis Declaratio

In het begin van dit bijna 100 bladzijden tellende voorwoord wordt vermeld dat de Jezuiten bij het schrijven van de *Confucius Sinarum Philosophus* 'zich hadden voorgenomen dat dit werk niet moest dienen tot vermaak en nieuwsgierigheid van de Europeanen, maar wel tot het belang van diegenen die vanuit Europa uitvaren om het Evangelie te verkondigen in deze verre streken'¹³.

Deze uitspraak geeft aan dat deze vertaling als een soort leerboek kon worden gebruikt voor Jezuiten die op missie naar China werden gestuurd. Dit past echter niet in het kader van promotie waartoe de *Confucius Sinarum Philosophus* bestemd was. Men kan zich daarom afvragen in hoeverre deze uitspraak uit noodzaak ingevoegd was om vertrouwen te wekken en op voorhand de mond te snoeren van engestige Europese Christenen die vijandig stonden ten aanzien van de Chinese interesses van de missionarissen.

De werkwijze van de Jezuiten in China bestond uit de overname van de cultuur van de literatenklasse in de hoop dat ze bestuurslieden en leiders zouden kunnen overtuigen¹⁴. Daarom leerden de Jezuiten eveneens de Chinese taal die zeer moeilijk was wegens het kleine aantal monosyllaben, die verschillende betekenissen kregen door andere tonen¹⁵.

De auteurs erkenden het belang van de Chinese filosofie en zagen in dat de kern van de hele filosofie voornamelijk in de Vier Boeken

11. Gedurende de verbanning te Canton had de vice-provinciaal de vertaling van een 4de Confucianistisch boek, de *Mengzi* of *Mencius*, verboden uit vrees dat de vertalers overspannen zouden geraken, cf. de brief van François de Rougemont aan Prosper Intorcetta, in: H. BOSMANS, *Lettres inédites de François de Rougemont*, in: *AHEB*, XXXIX, Louvain 1913, p. 44.

12. Philippe Couplet had reeds in 1669 een *Tabula Chronologica Sinensis* opgesteld die hij later bijwerkte en voegde bij de *Confucius Sinarum Philosophus*, en ook los daarvan heeft uitgegeven, cf. J. BARTEN, *Hollandse kooplieden op bezoek bij concilievaarders*, in: *Archief voor de geschiedenis van de Katholieke Kerk in Nederland*, Vol. XII, Utrecht 1970, p. 120.

13. *Confucius Sinarum Philosophus* (C.S.P.), p. IX.

14. C.S.P., p. X.

15. C.S.P., p. XI.

vervat was (N.B. *Da Xue* of *Grote Wetenschap*, *Zhong Yong* of *Onveranderlijke Midden*, *Lun Yu* of *Gesprekken* en *Mengzi* of *Mencius*). Om toegelaten te worden tot de klasse van de Chinese literati moest men dus de Vier Boeken kennen¹⁶. Daarenboven was de leer van Confucius niet erg tegengesteld aan de Christelijke leer¹⁷. De 'sectae' van Laozi (het Taoïsme), Mozi (het Mohisme) en het Boeddhisme worden beschouwd als heterodoxe leerstellingen ten opzichte van het traditionele Confucianisme¹⁸.

De commentatoren uit de Sung dynastie (960-1279) die de Confucianistische boeken hebben geïnterpreteerd, hebben ook, volgens de Jezuïeten, de Confucianistische waarden verdraaid¹⁹. Zo beweerden dezen dat de hemel geen koning of heerser heeft, en dat alles te danken is aan het lot en het blinde toeval²⁰.

De Jezuïet Matteo Ricci (1552-1610) zou het zelfs aangedurfd hebben om in het keizerlijk paleis in Peking te verkondigen dat de commentaren van zijn tijd op de oude boeken geschreven waren in een overladen en bloemrijke stijl, maar dat hun inhoud waardeloos was. Ricci meende ook dat de oude Chinezen in God geloofden en dat ze Hem aanduidden als 'Shang di' (Heerser in de hoogte)²¹.

Verder probeerden de Jezuïeten in dit voorwoord te bewijzen dat het Chinese volk reeds lang een notie had van het ware Numen. Keizer Shun (zou volgens de traditie geregeerd hebben van 2255 tot 2207 v. Chr.) die voor Abraham leefde, zou al offers hebben gebracht aan de Hoogste Keizer. De stichter van de Shang dynastie (ca. 1500-ca. 1100 v. Chr.), zou, nog vooraleer Mozes de Geboden had gekregen van God, reeds geofferd hebben aan de Hemel²². Men ging zelfs nog verder terug in de tijd: Fu Xi, de legendarische stamvader van het Chinese volk, zou bij de verspreiding van talen en volkeren, vanuit Mesopotamië of vanuit Sennaar²³ uitgeweken zijn naar de vruchtbare streek van Henan in China. Het tijdstip van de stichting van het Chinese grondgebied was kort na de zondvloed, toen stamvader Noach nog in leven was. Noach had de voorstelling en de verering van de ware God overgeleverd aan zijn nakomelingen²⁴. Fu Xi en zijn nakomelingen zouden dus de juiste voorstelling van God naar China hebben gebracht vanuit het land van Noach.

16. *C.S.P.*, p. XII.

17. *C.S.P.*, p. XIII.

18. *C.S.P.*, p. XXIV-XXXIV.

19. *C.S.P.*, p. XXXV.

20. *C.S.P.*, p. XXXVII.

21. *C.S.P.*, p. LIV en CVIII.

22. *C.S.P.*, p. LXXIII.

23. Naam van Babylonië in de Genesis en bij enkele profeten, cf. F. VIGOUROUX, *Dictionnaire de la Bible*, T. 5, 2e partie, Paris 1912, p. 1602.

24. *C.S.P.*, p. LXXIV-LXXV.

Keizer Huang di (legendarische keizer, ca. 2697 v.Chr.) zou misschien wel de allereerste tempel gebouwd hebben voor Shang di, de Heerser in de hoogte. Keizer Di Zhi (ca. 2366 v.Chr.) en diens onvruchtbare echtgenote baden en offerden aan Shang di om een nakomeling te krijgen. Hun wens werd vervuld en ze kregen een zoon²⁵.

Men treft aldus reeds in de Chinese oudheid vele voorbeelden aan, volgens de Jezuïeten, van eerbetuigingen aan de Hoogste Keizer in de hemel. Nergens is er sprake van bloedige offers, zoals bij de Romeinse Floralia en Saturnalia, of van kinderooffers zoals bij de feesten voor Saturnus bij de Latijnen, of van mensenoffers zoals bij de Romeinse spelen²⁶.

De Chinezen kennen uitsluitend goede eigenschappen toe aan de Heerser in de hemel, zoals deugd, voorzienigheid, wijsheid, rechtvaardigheid en zachtzinnigheid²⁷.

Vele Chinese gewoonten en zeden zijn eveneens positief in Christelijke ogen: hun voorouderverering en filiale piëteit, medelijden met de armen, ouderlozen en gebrekkigen, de eerbaarheid, schroom, sierlijkheid en zedige kleding van de Chinese vrouwen, de regels van vriendschap en hospitaliteit, de burgerplichten en de regel „doe een ander niet aan wat gij niet wilt dat er u overkomt”²⁸.

Welke naam gaven de Chinezen aan het ware Numen? Bij de oude Chinezen werd Hij aangeduid als Shang di, voor wie keizer Huang, 600 jaar vóór Abraham, een tempel had opgericht²⁹.

Daarnaast wordt vaak het woord ‘Tian’ gebruikt, dat ‘Hemel’ betekent. Of Zijn naam nu Shang di of Tian is, men wil er de ware God mee aanduiden³⁰. Shang di is geen persoonlijke naam, zoals bv. Saturnus, maar het is een benaming zoals Numen en Deus³¹.

Het gebruik van de naam Shang di of Tian mag men niet veranderen omdat de betekenis en de inhoud juist zijn, net zoals men ook niet θεός of Deus verandert³².

De Kerkvaders en de Apostelen hebben overal ter wereld die benaming voor God gebruikt die ze ter plaatse aantroffen³³. Als Paulus zonder problemen ‘θεός’ in Athene, en ‘Deus’ in Rome mag uitspreken, waarom zou men dan in China als equivalent niet ‘Shang di’ mogen aanwenden?³⁴

25. C.S.P., p. LXXVII-LXXVIII.

26. C.S.P., p. LXXXIII.

27. Idem.

28. C.S.P., p. LXXXIV-LXXXV; *Lun Yu*, 15, 23.

29. C.S.P., p. LXXXIX.

30. C.S.P., p. XCI.

31. C.S.P., p. XCIII.

32. C.S.P., p. XCIV.

33. C.S.P., p. XCVII.

34. C.S.P., p. XCVIII.

Wie zou Augustinus weerleggen die schreef dat het begin van het Evangelie van Johannes „In principio erat verbum” bij de Platonische filosofen te lezen is? Wie zou Hiëronymus aanvallen die schreef dat de Christelijke religie heel erg geleet op de Stoïcijnse leer? Wie zou Lactantius veroordelen die, in zijn werk *Contra gentes Ethnicorum*, gebruik maakte van verschillende filosofische uitspraken? ³⁵

Liber secundus: vertaling en commentaar van het werk 'Zhong Yong'

De *Zhong Yong* (vertaling: Het onveranderlijke midden) maakt deel uit van de Confucianistische Klassieken en wordt traditioneel toegeschreven aan Zi Si, de kleinzoon en een discipel van Confucius ³⁶. De hoofdideeën van de *Zhong Yong* zijn de volgende: de mens heeft van de hemel een morele natuur gekregen die hij goed in acht moet nemen en moet bewaren. Als de mens op volmaakte wijze volgens de natuur (i.e. in volmaakte harmonie en evenwicht) leeft en handelt, krijgt hij het hoogste aanzien en de grootste macht ³⁷.

De Latijnse tekst in de *Confucius Sinarum Philosophus* bestaat uit de vertaling van het Chinese origineel en een eigen commentaar van de Jezuïeten op de *Zhong Yong*. De vertaling is vrij accuraat voor die tijd. Het interessantst zijn echter de commentaren die de auteurs in cursief schrift toevoegden aan die hoofdstukken die kennelijk hun aandacht trokken, en waarin zij hun standpunt in de ritensrijd nogmaals beklemtoonden.

De erfzonde

In *Zhong Yong* I,5 leest men: „Evenwicht en harmonie bevinden zich in de hemel, alles wordt van daaruit gevoed”.

De Jezuïeten schrijven: „Wie ziet hier niet dat de Filosoof louter meende dat de natuur van de mens, waarvan de Chinezen steeds beweren dat die goed was bij de oorsprong maar later verzwakt en misvormd werd, moest teruggebracht worden tot de vroegere toestand van onschuld? (...) Ofschoon de Filosoof niet kon weten dat wij van het oorspronkelijke geluk gescheiden zijn wegens de zonde van onze eerste voorouder, schijnt hij toch, door zijn lange ervaring en contemplatie van zovele voor de mens ongunstige en gevaarlijke zaken en

35. C.S.P., p. XCIX.

36. Cf. *Sbi Ji* (historisch werk van Sima Qian die leefde van 145 tot 86 v. Chr.), T.V, XLVII, p. 431 (ed. Chavannes).

37. Meer uitleg over de *Zhong Yong* in: J. LEGGE, Scope and Value of Doctrine of the Mean, in: *The Chinese Classics*, Vol. I, Hongkong/London 1861, p. 44-55; FUNG YU-LAN, *A History of Chinese Philosophy*, Vol. I, Princeton 1952, p. 369-377.

van de menselijke natuur zelf die ten eerste neigt naar het slechte, te hebben onderricht dat het onmogelijk is dit universum, bedorven door de zondige mens, te herstellen in zijn natuurlijke rechtschapenheid en orde, tenzij dit gebeurt door de eerste mens zelf, die door de overwinning op zichzelf, deze rechtschapenheid en orde zou herwinnen”³⁸.

De auteurs menen dat Confucius zich bewust was van een oorspronkelijke harmonie in de wereld die verloren is gegaan, maar weer moet nagestreefd worden door de mensen. Deze opvatting stellen de Jezuïeten op één lijn met het verhaal van de zondeval uit het Oude Testament. Hoewel de oude Chinezen dit verhaal niet kenden, waren ze toch reeds lang vertrouwd met dit gegeven.

De voorouderverering

Zhong Yong XIX, 5: „... Ze dienen de doden zoals ze de levenden dienen ...”

„Hieruit zal de verstandige Lezer gemakkelijk afleiden dat deze ritten voor de afgestorvenen louter burgerlijk waren, uitsluitend ingesteld als eerbetuiging en uiting van gehoorzaamheid aan de voorouders die niet mochten ophouden na de dood. Indien ze hierin iets godsdienstig zouden gezien hebben, waarom zou Confucius dan zeggen dat de Ouden gewoon waren hun doden te dienen zoals ze de levenden dienden?”³⁹

Deze Chinese gewoonte zou niet godsdienstig zijn (i.c. geen bijgelovige praktijk zijn), maar een uiting van ouderliefde (cf. het 4de gebod) die ook na de dood blijft voortduren.

De Heer van de hemel

Zhong Yong, XIX, 6: „Ze dienen de Heer van de hemel met offerceremonies aan hemel en aarde, ze offeren aan hun voorouders met offerceremonies aan de voorouders; indien iemand de offerceremonies aan hemel en aarde verstaat evenals de betekenis van de verschillende offers aan de voorouders, dan is voor hem het regeren van het land zoals kijken in zijn handpalm”.

„Deze passage is uitstekend geschikt om te bewijzen dat Confucius meende dat er één eerste principe is. Want wanneer hij sprak over 2 soorten offers, aan hemel en aarde, bedoelde hij niet: om hemel en aarde te dienen, maar: om de hemelse en hoogste Keizer te

38. C.S.P., p. 42.

39. C.S.P., p. 58.

dienen, en dat is God. De commentator Zhu Xi (een goddeloos man) zegt verkeerdelijk dat er ook een goddelijke macht van de aarde is, maar dat deze omwille van de bondigheid is weggelaten⁴⁰. P. Matthaeus Ricci en andere Christelijke geleerden weerleggen dit op wetenschappelijke wijze als verzinsel''⁴¹.

De Jezuïet Matteo Ricci schrijft hierover in zijn Chinees werk *Thian Zhu Shi Yi* (vertaling: De ware betekenis van de Heer van de hemel): „Confucius bedoelde hier dat wat enkelvoudig is niet kan beschreven worden als dualistisch. Waarom zou het bondigheid zijn?''⁴²

Orakels

Zhong yong, XXIV: „Men bereikt oprechtheid als men op voorhand kan weten; indien een land of een familie in bloei zullen zijn moeten er gunstige voorspellingen komen, indien een land of een familie op het punt staan ten onder te gaan moeten er ongunstige voorspellingen zijn; tegenspoed en voorspoed ziet men in de xiplant⁴³, een schildpadschaal en de bewegingen in de 4 ledematen (van de schildpad) ...''.

„Ze waren er geheel en al van overtuigd dat er op aarde menige zaken bestonden die een eigen, bijzondere band hadden met de hemel en als het ware een natuurlijke samenhang hadden; hun aanwijzingen in verband met de toekomst en de geheime stromingen van de hemel waren vrij zeker. Wij zien dit in het menselijk lichaam: bij een hoofdaandoening voelen de voeten — hoewel het verst verwijderd — toch vaak de aandoening het eerst. Ze meenden dat een dergelijke positieve eigenschap vooral te vinden was op een schildpadschaal aangezien de schildpad een sprekende voorstelling was (zo zeiden ze) van hemel en aarde: de onderkant die vierkantig is, gaf de aarde weer (ze geloofden dat de aarde vierkantig van vorm was), en de welvingen van de hemel bevonden zich op de rug van de schildpad; met de afwisselende gleuven en lijnen waarmee de rug versierd is, werden de hemelse plaatsen en de kringen van de planeten geschilderd. Verder meenden ze dat er geen één van de redeloze die-

40. Zhu Xi (1130-1200): cf. H.A. GILES, *A Chinese Biographical Dictionary*, London / Shanghai 1898, p. 174-176.

Waarschijnlijk hebben de Jezuïeten gelijk aangezien de offers aan Hou Tu, de God van de aarde, eerst in 113 v. Chr. ingesteld werden onder de Han keizer Wu di (cf. E.T.C. WERNER, *A Dictionary of Chinese Mythology*, Boston 1932, p. 160).

41. C.S.P., p. 59.

42. M. RICCI, *Tian Zhu Shi Yi* (transl. by D. LANCASHIRE & HU KUO-CHEN), Paris 1985, p. 123.

43. Achilles Siberica, familie van het duizendblad, cf. J. NEEDHAM, *Science and Civilisation in China*, Vol. II Sect. 14, Cambridge 1976, p. 347.

ren langer leefde dan de schildpad, aangezien er waren die 1000 jaar en langer leefden (naar hun mening)⁴⁴.

Hun opvatting over de plant, Xi genoemd, was geheel identiek: deze plant groeide (althans zoals zijzelf schreven) tot een hoogte van 9 el en overtrof de overige planten en evenaarde de bomen. Men geloofde ook dat deze plant gedurende 1000 jaar leefde, en daarom geloofde men in haar wonderlijke waarde, nl. omdat zij zo sterk was door een geheime en hemelse kracht⁴⁵.

(...) Maar onze Confucius, hoewel hij in deze observaties weinig of geen vertrouwen had, hen integendeel verachtte en veroordeelde, kon toch niets anders dan van hen melding te maken enerzijds hier, anderzijds in zijn boek *Yi Jing*⁴⁶, wegens het feit dat onder de heerschappij van de Zhou dynastie⁴⁷ tijdens wier ondergang de Filosoof leefde⁴⁸, dergelijke observaties in gebruik waren. Dit gebruik was aanvaard in het hele rijk en vanaf de oudheid vaak getoond. Aangezien Confucius zelf bevrijd was van bijgeloof en geen deel had in koninklijke waardigheid, zelfs indien hij er op had gestaan hen openlijk te veroordelen en af te schaffen, dan had hij zijn moeite tevergeefs aangewend en in elk geval geen beloning voor zijn inspanning gekregen behalve het misnoegen van de verstoorde keizer⁴⁹.

Niet alleen de orakelvoorspellingen werden verontschuldigd, maar ook het feit dat de wijze Confucius hiervan melding maakte in zijn boeken. De Europese lezer mocht vooral niet denken dat de grote Chinese filosoof zijn vertrouwen schonk aan dergelijke bijgelovige praktijken, wat het standpunt van de Jezuïeten in de ritensrijd niet ten goede zou komen.

De komst van Jesus Christus

Zhong Yong XXVII, 4: „Men wacht op deze man en daarna wordt de juiste weg bewandeld”⁵⁰.

„Wie deze is waarover de Filosoof hier spreekt, laat anderen dit bepalen. Ik zou echter niet durven verzekeren dat deze verkondiging

44. Over het gebruik van de schildpad(schaal) bij voorspellingen, cf. ook: J. NEEDHAM, *Op. cit.*, Vol. II, Sect. 14, p. 347.

45. *C.S.P.*, p. 71-72.

46. *Yi Jing* (Het boek der veranderingen), waar de voorspelling aan de hand van trigrammen wordt uitgelegd. Trigrammen zijn uit 3 deels gehele, deels gebroken lijnen bestaande tekeningen. Elk trigram duidt zinnebeeldig een natuurkracht aan en tegelijk symbolisch een bepaald element van het menselijk leven.

Cf. J. NEEDHAM, *Op. cit.*, Vol. II, Sect. 14, Cambridge 1976, p. 347.

47. Zhou dynastie: ca. 1100-221 v. Chr.

48. Confucius leefde van 551 tot 479 v. Chr.

49. *C.S.P.*, p. 73-74.

50. De Chinese auteur verwijst hier naar de verlichte, mens en wereld kennende en in alles de juiste maat houdende wijze, die het zedelijk ideaal voorstelt in de Confucianistische wijsbegeerte.

ontstaan is onder impuls van de (Heilige?) Geest en dat door diens invloed de waarzegsters indertijd over Christus voorspellingen deden; maar ik wil het ook volstrekt niet ontkennen dat het zo verkondigd is. Het staat zeker vast dat de Chinezen menen dat Confucius placht te zeggen: xi fang you sheng ren, dit wil zeggen: in het Westen is (of liever: was) er een Heilige. Judea ligt ten westen van China''⁵¹.

Deze woorden die aan Confucius worden toegeschreven, doelen in feite op de droom van keizer Ming di (57 - 75 na Chr.), 2de keizer van de Oostelijke Han dynastie. In zijn droom was een vreemde god uit het Westen verschenen en naar aanleiding van deze droom stuurde hij in 61 na Chr. een missie naar Indië om het Boeddhisme naar China te brengen⁵². Niet Christus was aan hem verschenen, maar wel de Boedha Sakyamuni.

De onsterfelijkheid van de zielen

Zhong Yong XXXIII, 6: „De *Shi Jing*⁵³ zegt: bewaar in uw hart een schitterende deugd en vertoon die zonder veel lawaai. De meester zegt: lawaai en vertoon om het volk te veranderen zijn onbetekende invloeden: de *Shi Jing* zegt: de deugd is licht als haar, de daden van de allerhoogste hemel maken geen geluid, hebben geen geur, ze zijn volmaakt''.

„Het staat vast dat uit de laatste zin 3 waarheden kunnen worden gehaald die door de Chinezen, hoewel heidenen, worden aangenomen: nl. het bestaan van 1 opperste goddelijke macht, van de onsterfelijkheid van de zielen van de afgestorvenen, en het geloof dat de beloning van ieder na dit leven beantwoordt aan zijn verdiensten''⁵⁴.

Vervolgens citeren de auteurs verschillende getuigenissen, vermeld in de *Shu Jing*, om te bewijzen dat de Chinezen van oudsher geloofden in de onsterfelijkheid van de zielen, zoals bijvoorbeeld:

„Toen de tiran Zhou⁵⁵ aan de macht was, was hij onverbiddelijk voor de zijnen, maar vroom t.o.v. de hemel. Alle goede mensen zuchtten omdat ze zagen dat de staat meer en meer aan het wankelen werd gebracht en bedreigd werd met de ondergang. Zu Yi, die

51. C.S.P., p. 78.

52. V. PINOT, *Documents inédits relatifs à la connaissance de la Chine en France de 1685 à 1740*, Paris 1932, p. 117.

53. Het door Confucius uitgegeven boek *Shi Jing* of 'Liederboek' bevat enkele honderden gezangen, die lang voor de tijd van Confucius ontstaan waren en die hij uit een nog veel groter aantal heeft gekozen. Naast volksliederen, die natuur en liefde bezingen, vindt men er ook offerlieden en liederen met politieke strekking.

54. C.S.P., p. 94.

55. Cf. H.A. GILES, *A Chinese Biographical Dictionary*, London / Shanghai 1898, p. 161. Keizer Zhou leefde van ca. 1154 tot ca. 1122.

in zijn aristocratische waardigheid de gelijke was van velen maar door zijn eerlijkheid, wijsheid en verlangen naar een goede staat velen overtrof, verdroeg dit niet langer. Onverschrokken ging hij naar de koning hoewel hij zich bewust was van het gevaar voor zijn hoofd, maar hij wist dat de koning zich steunde op een dwaas vertrouwen in de begunstiging van zijn voorouders en van de hemel zelf (alsjeblieft zeg!). O koning (zegt hij), de hemel schijnt de heerschappij van onze dynastie te hebben weggenomen — dit menen immers de mannen die de eersten zijn in deugd en wijsheid. De orakels die wij hebben geraadpleegd d.m.v. een schildpadschaal zijn allemaal duidelijk ongunstig en onheilbrengend. Ik meen dat de stichters van deze dynastie en uw edele voorouders getroffen zijn door de misdaden van hun zonen en kleinzonen en door de ondergang van uw welledel huis, evenzo hun huis. Aangezien gij door uw levenswandel en zeden heel erg verschilt van hen en u overgeeft aan vermaak en wellust, hebt gij u afgescheurd van de hemel. Gij hebt bewerkstelligd dat de zielen van uw voorouders, die vertoeven in gelukzalige oorden, niet in staat zijn, hoewel ze dit heel erg verlangen, u te hulp te komen, behalve wanneer gij een andere levenswijze aanneemt en het oordeel van de hemel over u wijzigt.

Dit zei hij. Zu Yi zou zeker niet een dergelijke uitleg op een dergelijke plaats en dergelijk tijdstip begonnen zijn, indien hij of de tiran zouden getwijfeld hebben aan de onsterfelijkheid van de zielen. En nog veel minder kan gezegd worden dat hij zich met opzet in het hoogste levensgevaar had begeven om een ander te overtuigen van wat hij zelf niet geloofde, slechts voor de schijn en politieke veinzerij. De waanzinnige tiran verdroeg de waarheid niet en hij beval de trouwe onderdaan, die hem toen zeer nuttige raad had gegeven, terstond aan te houden voor een halsmisdrijf, en de dood was de beloning voor zo een zeldzame trouw.

Het lijkt duidelijk dat de Ouden geloofden dat de geesten van vrome mannen vanuit de hemel hulp stuurden en straffen oplegden aan zondaars. Dit verwezenlijkten ze niet zozeer door zichzelf, als wel door de hemel of door de Heer van de hemel en opperste rechter: nl. beloningen geven en straffen opleggen aan hun nakomelingen.

(...) Wu Wang⁵⁶ werd ernstig ziek tijdens het 2de jaar van zijn regering en hij was reeds 88 jaar oud. Hij was de stichter van de derde keizerlijke dynastie Zhou en begon te regeren in het jaar 1122 v.Chr.. Zijn broer Zhou Gong was eerste minister van het rijk. Zhou Gong vreesde dat het rijk in delen zou uiteen vallen, indien zijn broer, die nog maar pas begonnen was te regeren en zich nog niet

56. Keizer Wu Wang (1121-1115 v. Chr.).

had bevestigd, zou weggerukt worden van de levenden. Hij bad smekend tot de schimmen van hun vader, grootvader en overgrootvader, die de hoogste Keizer van de hemel bijstonden, en zei dat hij graag zijn eigen leven wou aanbieden opdat er een verlichting in de ziekte van zijn broer zou komen en diens leven iets langer zou duren. Zijn wens werd vervuld en dit gebeurde ten koste van niets. Wu Wang leefde daarna nog 5 jaar en stabiliseerde de fundamenten van de heilige dynastie''⁵⁷.

III. BESLUIT

De drie punten waarrond de ritenstrijd in de 17de eeuw draaide, nl. de toelating van de Confucianistische klassieken, van de voorouderverering en het gebruik van bestaande Chinese termen om Christelijke concepten weer te geven, werden alle verdedigd door de auteurs van de *Confucius Sinarum Philosophus*. Hun uitgave van deze Latijnse vertaling was een pleidooi voor erkenning in Europa van hun werkwijze en strategie om China te kerstenen.

In hun persoonlijke commentaren bij de vertaling van de *Zhong Yong* wezen ze erop dat men in de geschriften van de oude Chinezen (ten tijde van Confucius) reeds kon lezen dat de Chinezen geloofden in een onsterfelijke ziel en ter dege notie hadden van de almachtige, hemelse God. De Jezüieten beweerden tevens dat de verering van de voorouders niet godsdienstig was en dat de Chinese filiale piëteit een mooie, prijzenswaardige houding was.

Orakelraadpleging werd voorgesteld als een vaste gewoonte uit de oudheid waaraan Confucius zelf geen waarde en geloof hechtte. De kerkelijke overheid verwierp de zienswijze van de Jezüieten in 1704. Maar dat hun strategie wel blijkt succes te hebben gehad in China zelf (in 1692 vaardigde keizer Kang Xi zijn 'Tolerantie-edict' t.o.v. de Christenen uit), daarmee werd geen rekening gehouden.

57. *C.S.P.*, p. 104-105.